

ZADAĆA ISLAMSKIH NAUKA DANAS*

Enes KARIĆ

UDK 001.891:28
28-1

DOI: 10.26340/muallim.v18i71.1600

SAŽETAK: U ovom eseju autor oslovljava pitanje nužnosti impregniranja vrijednosti mira, svetosti, morala, vjerskoga znanja i vjerske spoznaje u planove i programe islamskih nauka danas. Autor smatra da konflikti i ratovi u tradicionalnim zemljama islama, kao i u mnogim tradicionalnim islamskim i muslimanskim društvima, traže od muslimanskih intelektualaca i ‘alima da hitno razmotre zadaću/zadaće islamskih nauka danas. U ovom eseju se posebno ističe potreba depolitiziranja, deideologiziranja i desektariziranja programa islamskih nauka danas.

Ključne riječi: islamske nauke, vrijednosti, mir, svetost, moral, vjera i vjerska spoznaja, savremenost, moderne egzaktne nauke.

Uvod

Pitanje “Šta je zadaća islamskih nauka danas?” može se, na prvi pogled, učiniti kao provokacija. Doista, zar se to ne zna šta je zadaća islamskih nauka?! I zar se ta zadaća ne zna uvijek, pa i u današnjem vremenu?! I zar baš ta zadaća nije uvijek bila jasna alimima, islamskim i muslimanskim zalcima i umnicima?

Dobro je, naravno, da se pitanje “Šta je zadaća islamskih nauka danas?” popratiti s ovim i mnogim drugim pitanjima, pa i komentarima koji odbacuju i samu pomisao da se treba, može i mora propitivati zadaća islamskih nauka danas.

Ali, s druge strane, ima i onih koji se s pravom pitaju ne samo o tome “Šta je zadaća islamskih nauka danas”, već i o tome šta je zadaća islamskih nauka u ovim godinama, pa i desetljećima, međumuslimanskog divljačkog klanja i krvoprolića?!

K tome, kako definirati zadaću islamskih nauka u današnjim vremenima

jedne široke konfrontacije mnogih muslimana i Zapada, odnosno Zapada i mnogih muslimana?

Sve ovo samo po sebi govori da ima mnogo ljudi unutar akademskih islamskih i muslimanskih krugova, pa i onih izvan islamske i muslimanske akademske “orbite”, koji žele da vide, sagledaju i definiraju zadaću islamskih nauka danas. Oni su svjesni da se pitanje o zadaćama islamskih nauka danas mora postavljati.

Recimo odmah da mi, sa svoje strane, smatramo da islamske nauke (*aqā'id, tafsīr, ḥadīth, fiqh...*) danas imaju mnoge zadaće na poljima razvijanja i razbuđivanja svijesti o vrijednostima

- a) mira,
- b) svetosti,
- c) morala,
- d) vjerskoga znanja, i
- e) vjerske spoznaje.

U nastavku ovog eseja, govorit ćemo o ovim vrijednostima u

kontekstu važnog pitanja o zadaći ili zadaćama islamskih nauka danas.

1. Islamske nauke i širenje projekata mira

Za mene je mir danas jedna od najvećih vrijednosti. Stoga o vrijednosti mira u kontekstu zadaće islamskih nauka ja ovdje prvo govorim. Pritom mislim da nema pravog niti izvornog doživljaja fenomena svetog bez mira. Uostalom, sam Bog je i Mir (*as-Salām*),¹ a On je, također, i Sveti (*al-Quddūs*).²

Ne bismo trošili riječi, ni vrijeme, u opisivanju stanja u današnjem svijetu, kao i u svijetu obilježenom muslimanima danas. Poznate su razmjere mnogih ratnih katastrofa koje se svakodnevno događaju. Uloga islamskih nauka danas mora se redefinirati prije svega u vezi sa širenjem projekata mira u svijetu općenito, te u vezi s promoviranjem mira

* Izlaganje na međunarodnoj naučnoj konferenciji “Rethinking Islamic Education in Europe/Islamsko obrazovanje

u Evropi” održanoj na Fakultetu islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu, 14-16. septembra 2017.

¹ Kur’ān, *al-Ḥašr*, 59:23.

² Kur’ān, *al-Ḥašr*, 59:23.

u muslimanskim društvima i među muslimanskim zajednicama posebno.

Islamske nauke s područja tumačenja Kur'ana, Hadisa i islamske tradicije općenito danas moraju osloviti uzroke međumuslimanskih sukoba, kao i uzroke podjarivanja jednog sveopćeg sukoba muslimana s nemuslimanskim segmentima čovječanstva, sa Zapadom prije svega. Islamske nauke se danas trebaju odlučno suprotstaviti takvoj atmosferi sukoba.

Naravno, dok se bavimo ovim problemima, mi ne smijemo napraviti još veće probleme. Ovo, između ostalog, znači da muslimanski intelektualci i 'alimi moraju relaksirati svoj odnos prema davnim epohama povijesti. Nama muslimanima izučavanje povijesti koristi samo onda kad se povijest izučava zarad mira u sadašnjosti.

Naravno, mi nismo naivni i nipošto ne smatramo da bi jedno sveopće pacificiranje koncepta islamskih nauka riješilo sve konflikte današnjeg svijeta. Ali smatramo da bi jedno takvo miroljubivo konceptualiziranje islamskih nauka danas pomoglo ublažavanju katastrofe u kojoj se nalazi jedan veliki dio muslimanskog svijeta.

Ako su u devetnaestom i dvadesetom stoljeću prevladavala ideološka tumačenja Kur'ana i islama, jer su mnogi muslimani smatrali da se na temelju samih vrela islama trebaju spraviti ideološke, osloboditeljske, preporodne i protukolonijalne teorije, danas se posvuda osjeća potreba da se u vrelima islama, u Kur'anu i Haditu prije svega, treba iznova raskriti njihova univerzalna poruka o Bogu, svijetu i čovjeku, sve to na miran način. Valjda je danas jasnije nego li ikada prije da ni Kur'an, niti Hadit, nisu štiva ideologije, revolucije, ekonomije... Ni Kur'an ni Hadit nisu sami po sebi državni ustav, niti partijski program.

U najkraćem, štiva Kur'ana i Hadita nude vijesti o Bogu, svijetu

i čovjeku na način razbuđivanja čovjekova srca, uma i osjećanja za vjeru, za razjašnjenje onih krajnjih pitanja s kojima se suočava čovjekova sudbina. Mislim da se na ovom pravcu trebaju univerzalizirati veliki temati islamskih nauka danas.

I sa tih polazišta potrebno je da islamske nauke stupe u dijalog s današnjim pravcima u egzaktnoj nauci, u javnome mnijenju, u demokratskim gibanjima u svijetu.

Ali, da bi se islamske nauke danas univerzalizirale na pravcima afirmiranja vrijednosti mira, prethodno je te nauke potrebno deideologizirati, depolitizirati, osloboditi od sektaške osakaćenosti.

Naravno, tek tada će naučavanja islamskih nauka početi zračiti mirom i promovirati mir. Tek tada će te nauke opet početi zračiti svojim svetim inspiracijama i sadržajima. Sam Kur'an nas savjetuje da se iz njegova osebnog sadržaja treba slijediti prije svega ono čime ljudi mogu činiti lijepo i dobro (*al-ihsān*). Kur'anski redak: *allāḏīna yastami'ūna l-qawla fa yattabi'ūna aḥsanahū* ("Koji Govor [Kur'an] slušaju i ono najljepše slijede u njemu." – "Who hear advice [of the Qur'an] and follow the best thereof"³) izravno nas podučava da iz samog Kur'ana uzimamo prije svega ono što ima za posljedicu mir, dobrotu i ljepotu, te duboki doživljaj svetog. Stoga je u današnjem redefiniranju islamskih nauka potrebno staviti akcenat na univerzalna učenja Kur'ana te na općečovječanske poruke Kur'ana, Hadita i islama koje pozivaju miru.

Kad ovo kažemo, mi imamo u vidu potrebu da se iz jedne perspektive mira i iz perspektive svetosti započnu danas iznova pisati duhovni komentari Kur'ana, duhovne teološke rasprave, biografije o Muhammedu, alehiselam. Smatramo da je to mnogo prioritetnije od političkog banaliziranja Kur'anskog teksta ili sektaškog iskrivljavanja izreka Kur'ana i Hadita.⁴

banaliziranja Kur'ana i islama nanose veliku štetu prije svega samim muslimanima i njihovom razumijevanju islamskih vrela.

2. Islamske nauke i razbuđivanje svijesti o moralu

Mislim da nisam usamljen među onima koji smatraju da kur'anske vijesti o Bogu imaju prije svega jednu važnu ulogu izvora iz kojeg se izvede moralna važenja i moralne vrijednosti. Naravno, Kur'an sam po sebi nije nikakva moralka. Kur'an je Božija objava te je kao takav izvor i za čovjekova moralna kontempliranja. Zato što je slobodno biće, ili što smatra da je slobodno biće, čovjeku je zadat moral. To znači da se ne smije učiniti sve što čovjek može učiniti. Islamske nauke ovo danas trebaju afirmirati u jednom savremenom jeziku, razumljivom današnjim generacijama.

Kur'anska kazivanja o minulim narodima i pokoljenjima nisu toliko kazivanja o tome u šta su ti narodi vjerovali, već su to prije svega kazivanja o ogavnim zlima koje su ti davni naraštaji činili. Stoga je posve razumljivo da islamske nauke u svakom vremenu treba da iz vrela islama, iz Kur'ana prije svega, deriviraju moralna načela za život muslimana.

Nažalost, danas u islamskim naukama lahko prepoznamo nemoralne metodologije u tumačenju islamskih izvora. Ako se tumačenjem Kur'ana opravdava dnevna politika, ako se danas na temelju nakaradnih tumačenja Kur'ana većina čovječanstva proglašava nevjernicima, ako se koristi Kur'anski tekst za anatemiziranje miliona muslimana – tad u svemu tome vidimo posezanje za pogrešnim metodologijama u tumačenju islamskih izvora. A tada prije svega strada moral kao vrijednost. A na kraju tog procesa strada sama vjera u Boga.

Da bismo se tome suprotstavili, i da bismo afirmirali moral u metodologiji islamskih nauka danas, nužno je podsjetiti na nekoliko važnih načela tradicionalnog tumačenja Kur'ana:

Prvo, nikad se ne smije izdvajati neki redak ili *āyat/ājet* Kur'ana i tretirati ga izolirano od cjeline Kur'ana;

Drugo, nikad se ne smije nekom retku Kur'ana davati značenje isključivo u skladu sa svojim pragmatičnim

³ Kur'an, *al-Zumar*, 39:18.

⁴ Francuski islamolog Olivier Roy je, u nekoliko svojih tekstova, upozorio da politička

i trenutačnim ciljevima koji nam dolaze iz politike, mezheba, sekte;

Treće, ne smije se u neki redak Kur'ana ili u *āyat/ājet* na kategoričan način učitavati značenje strano cjelokupnoj tradiciji komentiranja Kur'ana unutar cjeline islama kao vjere, kao kulture i civilizacije.

Nažalost, danas se na mnogim tradicionalnim islamskim univerzitetima često postupa protivno upravo navedenim načelima. Na nemoralan način se ruši hijerarhija znanja ili izvora islama. Hadītu se nerijetko daje prednost pred tekstom Kur'ana. Također, jedan dio Kur'ana se na nepomirljiv način suprotstavlja drugom dijelu Kur'ana. Tako mnogi današnji 'alimi jedan dio Kur'ana svađaju s drugim dijelom Kur'ana, ili, pak, jedan dio hadītkog korpusa svađaju s cijelim Kur'anom.

Tragično je da se u takvim kvazi-metodologijama tumačenja izvora islama izgubila moralna odvažnost učenjaka i 'alima.

Danas smo, ne tako rijetko, svjedoci kako se ugledni 'alimi i profesori islamskih univerziteta javljaju na televiziji ili u medijima kao najokrutniji egzekutori svojih protivnika, kao sudije koje ih osuđuju na smrt. Ta ružna pojava pokazuje da se mora pod hitno relaksirati diskurs islamskih nauka. Rezultati istraživanja u islamskim naukama moraju uroditi darovima duhovnog mira i spokoja te širenja moralnih vrijednosti i vjere u Boga kao radosti, a ne kao tragedije i stradanja. Islamske nauke danas trebaju da daju svoj doprinos da se islam prestane opisivati i prikazivati kao jedna zastrašujuća religija!

Vraćanje moralne osjetljivosti u koncepte i metodologije islamskih nauka danas jeste zahtjev od hitne važnosti. Ovim vraćanjem će studenti i profesori islamskih nauka iznova raskriti one prioritete u čitanju i izučavanju islamskih vrela, Kur'ana prije svega.

Također, ponovno insistiranje na moralnim konceptima koji se izvode iz Kur'ana doći ćemo u priliku da smanjimo ili na minimalnu mjeru

svedemo banaliziranja koja vidimo na planu takozvanog "naučnog tumačenja" Kur'ana i njegove poruke.⁵

3. Islamske nauke i pitanje vjerskog znanja i vjerske spoznaje

Dopustite mi da na ovom mjestu u svojoj besjedi ustvrdim da se vjera u Boga u čovjeku i s čovjekom javlja ne u prvom redu kao privilegija, već kao velika obaveza, moralna prije svega. Za razliku od svjetova minerala, flore i faune, pred čovjekom uvijek stoji čudoredni polog i moralni zahtjev da se nadvisi, da bude bolji i plemenitiji. Vjera u Boga o kojoj čitamo u Kur'anu poziva upravo tome. Uvijek je vjera u Boga uzimala za ruku čovjeka i vodila ga nekamo dalje, nekuda iznad one puke putene ljudske prirode.

Dakako, mnogima se može činiti da vjera ovim svojim zahtjevima stavlja puno pred čovjeka, da sva ta bremena čovjek ne može iznijeti na svojim plećima, ili će ih jedva iznijeti, itd.

Vjerovatno se tu nalaze razlozi onih mnogolikih kur'anskih bodrenja da čovjek u vjeri izdrži, da vjeru doživi kao uzvišenu obavezu. Naravno, tim "vjerskim zovom" čovjek ne poništava, niti ponižava, svoje bivanje u onim životnim činjenicama koje su zajedničke čovjeku, mineralima, flori i fauni. Naprotiv, ovim se "vjerskim zovom" čovjeka uči – kroz jedno uzvišeno vjersko znanje – da na svoje biološke dimenzije pogleda iz perspektive onih horizonata koji su pred čovjekom rasprostranjeni kao mnogolike duhovne mogućnosti. Baš stoga je vjera u Boga obaveza, zato što je čovjek sam sebi obaveza, stalno i iznova. Islamske nauke danas trebale bi afirmirati ovo načelo iz same srži vjerskog znanja, a one su to načelo afirmirale još u doba svoga nastanka, napose u svome klasičnom dobu.

Kad govorimo o tome da islamske nauke treba da danas afirmiraju svojevršno vjersko znanje i vjersku

spoznaju, mi mislimo prvo na okolnosti u kojima današnji čovjek živi. Ovo je epoha milijardi mašina, ovo je epoha kad je životna sredina opkoljena tehnikom i sistemima za koje nema nikakve dileme da su ljudski i da su od samog čovjeka uspostavljeni.

Ali, unatoč svemu, temeljne osobine ljudske naravi i ljudskog bića nisu se promijenile. I dalje žene nose svoj plod devet mjeseci, ljudi i dalje umiru, i dalje živimo unutar "graničnih situacija" o kojima govori Karl Jaspers. Naime, moderne egzaktne nauke nisu iz svijeta čovjeka i čovječanstva odstranile ni smrt, ni bolest, ni zemljotres, ni poplave, ni cunamije, niti ijednu od onih desetak ili petnaest osnih tema o kojima govore sve svjetske religije, a islam napose. Ukratko rečeno, egzaktne nauke nisu učinile čovjeka vječnim bićem.

Upravo s područja vjere i vjerske spoznaje islamske nauke danas treba da oslove ova pitanja u jeziku koji je razumljiv današnjim naraštajima, medijima i sistemima komuniciranja. Jer, naime, tehnika i mašina nisu nas lišile naše usamljenosti, nisu nas lišile naših iskonskih moralnih dilema. I dalje pred čovjekom stoji vjerska i moralna zadaća potrage za vječnošću. Bog nam za ovo nudi svoju ruku.

Na samom kraju ove svoje besjede, dopustite mi da posebno ukažem na nekoliko teza za koje smatram da se danas trebaju ugraditi u programe i metodologije islamskih nauka, kao i u programe podučavanja u medresama i na islamskim univerzitetima. Te teze sažeo sam u sljedeće izreke:

- Islam nije privilegija, već moralna obaveza, skup plemenitih dužnosti prema ljudima, ženama i muškarcima, prema životu i životnoj sredini, prema Bogu.
- Ne može se sklopiti savez s Bogom protiv drugih ljudi, drugih religija, drugih vjera i drugih strana svijeta.

Reading Ziauddin Sardar on Islam, Science and Cultural Relations ("O islamu, nauci i budućnosti"), izd. CNS, Sarajevo, 2015.

⁵ Smatram veoma važnim studije i knjige Ziauddina Sardara u kojima on kritikuje tzv. naučno tumačenje Kur'ana. Usp. izbor njegovih tekstova: *Do You Know?*

- Čovjek koji povjeruje u Boga ne postaje Bog, već i dalje ostaje čovjek, rob Božiji, štovatelj Božiji!
- Vjera u Boga čovjeku ne daje za pravo da u svoje ruke uzme Božanske prerogative raspolaganja životima i smrtima ljudi i stvorenja.
- Za svetim se treba posezati kao sredstvom za postizanje mira s Bogom, ljudima, prirodom.
- Sveto ne treba voditi u nasilje, inače postaje najgore zlo.
- Muslimani danas treba da prestanu čitati Kur'ān na način diktiranja napisane optužnice protiv drugih muslimana, protiv kršćana, jevreja i drugih vjernika i nevjernika.
- Pomirenje s Bogom za posljedicu treba imati pomirenje s drugim ljudima, kao i poštovanje drugih kultura i tradicija.
- Kur'ān treba čitati kao Božanski zov svima da se natječu u dobrim djelima.
- Muslimani treba da pristupe kritičkom čitanju svoje povijesti, potrebno je da prestanu izmišljati mnogolika pretjerivanja o svome davnašnjem "zlatnom dobu".
- Muslimani treba da oslove svoje stanje u savremenosti. To treba da učine iz same savremenosti i jezikom savremenosti.

Etto, dragi prijatelji, samo sam ovo htio kazati sebi i svima nama danas i na ovom mjestu.
(...)

الموجز

وظيفة العلوم الإسلامية اليوم

أنس كاريتش

يركز الكاتب في هذا المقال على ضرورة تشريب مناهج وبرامج الدراسات الإسلامية بقيم السلام، والقداسة، والأخلاق، والعلوم الدينية، والمعرفة الدينية. ويرى الكاتب أن الصراعات والحروب في دول الإسلام التقليدية، وفي الكثير من المجتمعات الإسلامية والمسلمة التقليدية، تستدعي من المفكرين والعلماء المسلمين أن يسارعوا إلى النظر في وظيفة أو وظائف العلوم الإسلامية اليوم. وقد تم التركيز في هذا المقال على الحاجة اليوم إلى تحلية برامج ومناهج الدراسات الإسلامية وتنقيتها من كافة أشكال التوجيه السياسي والأيديولوجي والطائفي.

الكلمات الرئيسية: العلوم الإسلامية، القيم، السلام، القداسة، الأخلاق، الدين، المعرفة الدينية، العصرية، العلوم الدقيقة الحديثة،

Summary

TASKS OF ISLAMIC EDUCATION TODAY

Enes Karić

In this essay the author addresses issues like the necessity to impregnate values of peace, sanctity, morality, religious knowledge and religious cognition within plans and programs of religious studies today. The author believes that conflicts and wars in traditional Islamic countries and traditional Islamic and Muslim societies demand urgent concern of Muslim intellectuals regarding task / tasks of the Islamic studies today. The essay places the special accent upon the need to depoliticize and de-ideologize programs of the Islamic studies today and to eradicate sectarianism thereof.

Key words: Islamic studies, values, peace, sanctity, morality, faith, religious cognition, contemporary, modern exact sciences